

**Taha Parla, Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları,
C.I : Atatürk'ün Nutuk'u, İletişim yay., İstanbul, 1991, 178 s.**

Türkiye'de daha önce ; 'Türkiye'nin Siyasal Rejimi' (Onur yay., Ankara -İstanbul, 1986), 'Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm' (İletişim yay., Cep Üniversitesi, İstanbul, 1991) ve 'Türkiye'de Anayasalar' (İletişim yay., İstanbul, 1989) adlı yapıtlarıyla tanınmış ve ünlenmiş olan siyaset bilimcisi Taha Parla, bu kez de, yeni bir dizi çalışmanın içine girmiş bulunuyor. 'Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları' adını taşıyan bu yeni tasarımın birinci cildi, 'Atatürk'ün Nutuk'u' adıyla, İletişim yayımları arasında çıkmıştır. Yayımlanmış olan bu cildin dışında, tasarımın diğer ciltlerini oluşturacağı belirtilen üç cilt ise şunlardır : 'Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*', 'Tek Parti İdeolojisi', 'Kemalist Rejim ve Reformlar'... Ayrıca bu dört cildi, "dönemin önemli belgelerinin" (!) yayımlanacağı beşinci bir cildin izlenmesi de, Parla tarafından tasarlanmıştır.

Düşünsel birikim, gerçekleşme ve gelişme evrelerinden oluşan Türk Devrimi Tarihi sürecinin, siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik v.b. yönlerini, genel ya da özel boyutta ele alıp araştırma ve kimi kuramsal yapılar içinde inceleme, irdeleme ve eleştirme anlayışının Türkiye'de son zamanlarda gittikçe rağbet görmekte olduğu bilinmektedir. Bu türdeki çalışmalarının, nesnel kalma gereğinin bilincinde olan bir tarih araştırmacısının tarihsel olgu ya da olayların gölgede kalan ve yorumlama eksikliği çekilen kimi yanlarını görüp aydınlatabilmesinde ve tarihe bakış açısının genişlemesinde önemli roller oynadığı da açıktır. Üstelik böyle yapıtların, toplumun güncel olan siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel yapısının varolan durumunu, gelişim yönünü ve oluşum koşullarını görmede, tarihsel kökenlerini anlamada, işlevsel öneminin

* Bu yazı kaleme alındıktan sonra, serinin bu cildi de yayımlanmıştır ; bkz : T. Parla, Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları, c.II: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, İletişim Yay., İstanbul, 1991, 268 s.

ne olduğu da görülmektedir. Yeter ki yapıt, 'ifrat' ve 'tefrit' sınırlarını zorlamasın ve 'harcıâlem' türündeki benzerlerine bir yenisi daha eklenmesin.

Taha Parla, sözkonusu edilen *Atatürk'ün Nutuk'u* isimli yapıtında, bu çalışmayı yapmaktaki amacını şu cümlelerle açıklar: "Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk otuz formatif yılı doğru anlaşılmadan, çağdaş Türk siyaset kültürünün ve yaşamının da doğru anlaşılmayacağı, o dönemin kendisi ve derin izleri anlaşılmadan, bugünkü Türk siyasetinin incelenmesinin siyaset teorisinin değil, siyasal antropolojinin konusu olmaya devam edeceği, Türk siyaseti incelemelerinin de - birkaç istisna dışında - bilimsel değil, bilimöncesi kalmayı sürdüreceği düşüncesidir" (s.9). Bir söyleyişinde ise, yapıtıyla ilgili olarak : "Türkiye Cumhuriyeti'nin belirleyici ilk 25-30 yıllık siyasî tarihinin bütünsel bir incelemesini oluşturduğu gibi, çağdaş Türk siyasal kültürünün (resmî) düşünsel ve yapısal kaynaklarını ve belirleyicilerini saptamaya çalışıyor" diyerek, amacını daha yalın ve açık biçimde ortaya koyuyor¹.

Parla'nın yapıtının boyutları 13x20 cm olup, 178 sayfadır. Üç ana bölümden oluşan kitabın birinci bölümü, "Giriş" başlığı altında yapıtın kuramsal içeriğine, Nutuk'un okunup- yorumlanmasındaki amaç ve yöntem konusuna ayrılmıştır. İkinci bölüm, 'Nutuk : Bir Metin İncelenmesi' başlığını taşımakta olup, bu bölümde, Nutuk'un belirli kısımlarından gelişigüzel alınan parçaların, yüzeysel açılımı ve içerik yönüyle yorumu yapılarak, birinci bölümde değinilen kuramsal yapıya uygun örneklemelerde bulunmaktadır. Üçüncü bölüm ise, "Sonuç" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde de, ikinci bölümde örneklemelerle elde edilen bulguları, kuramsal yapının belirlenen öğelerine yerleştirme çabaları görülmektedir. Böylece, bu üç bölümde, Nutuk örneğinde ele alınan kuramsal yapı içinde, siyasal içerikli bir analiz yapılmakta ve ulaşılan sonuçlara göre Atatürk'ün siyasal portresi çizilmektedir. Birinci bölümün ara başlıkları şunlardır : Siyasal Kültür ve Egemen İdeoloji - Resmî İdeoloji ve Kemalizm-Kemalizm ve Atatürk - Atatürk'ün Nutuk'u. İkinci bölümün ara başlıkları : Karar ve Amaç - Eser, Eser Sahibi ve Yöntemi - Şef , Milli Sır, Öteki Şefler-Karizma ve Görevin Çağrısı - Karizmatik Lider Kimdir ? - Şeften Millete

¹ Deniz Ekin, "Taha Parla Nutuk'ta Söylenenin Ne Olduğunu Anlatıyor : Atatürk'ün Niyeti ve Bakışı Cumhuriyet Kültür, 87 (24 Ekim 1991).

Övgü - Kurallar mı, Lider Yönetimi mi? - Kurallarının Yetersizliği ve Mutlak Liderin Gerekliliği - Karizmatik Lider, En Büyük Şef - Mutlak Lider, Parti, Meclis Grubu - I. Türkiye Büyük Millet Meclisi - Meclis ve İnkılâplar - Şef ve Resmî Tarih - Güç Politikası ve Millî Siyaset - Halk Hükümeti ve Cumhuriyet - Meclis ve Anayasa (1921)- Mecliste Gruplar ve Muhafet - Meclis ve Grup Başkanlığı - Başkumandanlık - Yine Muhafet - Saltanatın Kaldırılması - Hilafetin Kaldırılması - Rehber, Şef ve Halk - CHP, 9 İlke, Teori ve Pratik - I. Meclisten II. Meclise - II.Meclis ve Yine Muhafet - Şef ve Alt Şefler - Cumhuriyetin İlanı - Cumhurbaşkanı ve Millet - Nasıl Bir Cumhuriyet? - Muhalefet ve Basına Karşı - İlk Örgülü Muhalefet ve İnkılâplar - İnkılâplar ve Olağanüstü Önlemler - Eserin Gençliğe Emanet Edilmesi... Üçüncü bölümün ara başlıkları ise şunlardır : Nutuk'ta Söylenen - Nutuk ve Siyasal Kültür. Birinci bölüm yapının 9-24; İkinci bölüm 27-162; üçüncü bölüm ise; 165 - 178. sayfalarını kapsamaktadır.

Artık, yapının biçimsel yönünü biryana bırakalım ve sözkonusu bu bölümlere, içerik yönünden daha yakından bakalım :

Parla, yapınının birinci bölümünde '*siyasal kültür*' ve '*egemen ideoloji*' kavramlarının kuramsal örgüsünü kurarak, toplumsal yapıda ve siyasal yaşamda bu iki kavramın ilişkisini açıklamaktadır. Ashında bu ilişkiyi belirleyen kuramsal anlatım, yalnızca Atatürk'ün Nutuk'unu ele alan ve örneklemeleri içeren birinci cilt için değil, henüz yayımlanmamış ve genel başlığın kapsamında olan diğer ciltler için de genel bir giriş niteliği taşımaktadır. Bu nedenle, diğer ciltleri ele alacak siyasal içerikli bir anatomik incelemenin bu bölüme dayandırılması kaçınılmazdır. Görülen o ki, sözkonusu bu iki kavram, genel olarak yapının üzerine oturtulduğu temeli ve araştırmanın hareket noktasını oluşturmaktadır. İtiraf etmek gerekir ki, kuramsal boyutta araştırmacı bu iki kavramın ilişkisini oldukça başarılı biçimde yansıtmıştır. Parla'ya göre '*siyasal kültür*' den kasıt ; bir sosyal topluluğun (grup, ulus v.b.) siyasal düşünüş ve davranışlarını, siyasal kurumlarını ve en geniş anlamda siyasetini biçimlendiren önemli etmenlerden biri, siyasal geleneklerin, eğilimlerin, duyguların ve temel düşünüş kategorilerinin toplamıdır. Daha teknik bir tanımla da, bir topluluğun siyasal nesnelere (anayasa, devlet, partiler, demokrasi, insan hakları, ülkenin

siyasi tarihi gibi) 'karşı yöneliş ve tutum alış kalıplarıdır'. Gelenekler, kolektif tarihsel anılar, duygular, normlar, semboller tarafından belirlenen bu yöneliş biçimleri, genel siyasal davranış eğilimleri olarak somutlaşır. Siyasal nesnelere hakkında, inançlar, bilgiler ve belli bir bilinç şeklindeki 'bilişsel yönelişler ile, bu nesnelere ilişkin duygusal ve normatif yönelişler siyasal kültürün iki ana (ve birbiriyle ilişkili) kümesini oluşturur' (ss. 9-10). Parla şunları söylüyor : "Konuyu çevreleyen teorik, kavramsal ve teknik tartışmalara girmeden, burada şu kadarını söyleyebiliriz ki, siyasal kurumların ve sistemlerin incelenmesinde ekonomik, politik, hukukî açıklama faktörlerinin yanısıra, sosyo-kültürel ve ideolojik etmenlere de yer verebilme olanağını tanıyan 'siyasal kültür' kategorisi (indirgemeci yaklaşımı değil), özellikle karşılaştırılmalı siyasal sistemler alanında, örneğin istikrarlı demokrasilerin ya da müzmin otoriter rejimlerin bazı koşullarının araştırılmasında yararlı ipuçları verebilmektedir" (s. 10).

Parla'ya göre, siyasal kültür öğelerinin uzun vadede ve son tahlildeki belirleyicileri tarihsel süreç ve sosyo-ekonomik yapılar ise, siyasal kurumları ve yaşamı hiç değilse kısa ve orta vadede belirleyen etmenlerden biri de, siyasal kültürdür. Özellikle de, belli bir siyasal ideolojinin egemen ideoloji konumuna geçtiği, hele resmî ideoloji olarak devlet ya da tek parti tekelinde yukarıdan aşağıya empoze edildiği durumlarda ve rejimlerde (s. 11): "İçerik bakımından çok zengin, çok iyi olan bir ideoloji bile (hatta bilimsel teori bile) ebediyete kadar en doğru, tek doğru düşünce sistemi olarak kalamayacağına göre, bunun çok uzun süre egemen ideoloji olarak kalması, kendi dönemine göre istediği kadar akılcı ve aydınlanmacı olsun, onun böyle kalması gerektiğini savunun bir toplumun, daha doğrusu siyasal ve entellektüel sınıfların, siyasal kültüründe irrasyonelist, aydınlanma karşıtı, anti bilimsel bir öge var demektir. Çünkü her ideoloji ya da bilimsel teori, ancak kendinden daha ileri olanların habercisi olduğuna ve onlara zemin hazırladığı ve daha doğruya ulaşabilmesi için anlaşılmasına imkân tanıdığı ölçüde doğrudur, değerlidir. /Daha ileri başkalarına yolu kapatan, dogmatizmini kendi içinde barındıran bir ideoloji-teori zaten iyi sayılamaz. Bu teori çeşitli bakımlardan iyi olsa bile, onu düşüncede eleştirelliğin ve çoğulculuğun, dolayısıyla ilerlemenin engeli haline getiren siyasal kültürün mensupları ve yolcuları aydın bir yolda değillerdir" (s. 12-13).

Bu sözlerin içeriği, Kemalizm / Atatürkçülük ve onun ideoloğu Atatürk'e karşı eleştirilerini 'tefrit' ölçüsünde yöneltenlerin bilerek ya da bilmeyerek ortaya attıkları örneklemelerle ve ileri sürdükleri savlarla belirgin paralellik taşıdığı izlenimi bırakmaktadır. Bu izlenim doğruysa ; bu noktada yazarın, 'resmî ideoloji' kavramının 'siyasal kültür' kuramı içindeki işlevi ile, Kemalizm'i birarada alması da, o kadar şaşılacak bir şey değildir. Yapılmak istenen de zaten budur. Teorik kalıpların oluşturduğu bir şablona, pratikte olan ve uygulanan düşünce, sav ve eylemlerle, olduğu sanılan ve benimsenen düşünce sav ve eylemler oturtulacaktır. Bu gerekliyse, sözü edilen düşünce, sav ve eylemlerin kesin doğruluğunun ortaya konulması da gereklidir. Nitekim ; bu kuramsal girişten sonra, Kemalizm'in siyasal kültür, ege-men ideoloji ve resmî ideoloji hakkında söylenenlerin çoğuna uyduğu, bu kavramların ayırdedici özelliklerinin çoğuna cevap verdiği ve sözgelimi buna ilişkin dayanaklar sıralandığı (!) (s. 13) saptaması ve savı da, bu izlenimi güçlendirmektedir.

Yapıtın 19-21. sayfaları, Nutuk'un tarihsel gerçekleşme koşullarına ve biçimsel içeriğine ayrılmıştır. Bu sayfaları, Nutuk'un tanımı ve araştırmacının izlediği yöntemin anlatımı izlemektedir. Yazara göre Nutuk; çok şeyi kapsayan (?), ustaca ve ekonomik (!) biçimde gerçekleştirilmiş bir "*anlatı*"dır, bir askeri, siyasi seyir defteridir. Nutuk, bir dönemin siyasi elitler galerisi, bir kollektif biyografi, bir portreler albümüdür. Ustaca ve hararetle bir üslupla yazılmış bir "*tarihi id-dianame*" ve "*hüküm*"dür. Bu kişiler özellikle Kurtuluş Savaşı'ndaki basiretleri ve cumhuriyet inkılabları konusundaki tutumları açısından yargılanırlar (ss. 21-22). Hemen belirtelim ; Nutuk hakkında bu tür saptamaların yapılabilmesi için, Nutuk'un hangi tarihsel koşullar ortamında söylendiği ve Nutuk'u söyleyen Atatürk'ün neyin nasıl amaçladığına bakmak gereklidir. Yoksa bu tür saptamalar bir türlü ayağı yere basmayan önyargılı hükümler niteliğinde kalıverir. Nitekim bu yapılmamış ; yapılmadığı için de, Nutuk'ta söylenenlerle ve savunulanlarla, Kemalizm /Atatürkçülük eşanlı ve özdeş bir anlayışla ele alınmıştır. Aslında, asıl yanılğı da buradadır².

² Güzel bir inceleme için bkz : İsmail Arar, "Büyük Nutuk'un Kapsamı, Niteliği, Amacı", *Atatürk'ün Büyük Söylevinin 50. Yılı Semineri-Bildiriler ve Tartışmalar* TTK yay., Ankara, 1980, ss. 119-171. Ayrıca bkz : *Türk Dili Söylev Özel Sayısı*, sayı : 314 (Kasım 1977) ; yine bkz : *Felsefe Kurumu Semineri*, Ankara, 1977, ss. 404 -432.

Parla, yapıtında nasıl bir yöntem izlediğini de açıkça belirtiyor: Nutuk'un seyir defteri anlatısının arasına yerleştirilmiş, "yazar sesi"ni veren, yazarın /hatibin temel görüşlerini söylediği ve kendi siyasal kişiliğinin dikkate alınması gerektiğini düşündüğü sayfaları içeriği düşünsel ve moral olarak yoğun ve yüklü, "kritik metinler" diye adlandırdığı bölümlerde (s. 22) ; bizzat yazarı / hatibi tarafından söylenenin ne olduğunun saptanmasına çalışılmaktadır (s. 165). II. bölümde yer alan arabaşlıkların, Nutuk'un metninin okunmasında kendiliğinden ortaya çıktığını, benzer-yakın biraraya getirilmeyerek, kronolojik sıraya uyulduğunu yazar kendisi belirtiyor (s. 23). Nutuk'un belli bir bölümünü orjinal metinden olduğu gibi alıyor ; sonra güncel dille metnin açılımını yapıyor ; ardından da, Atatürk'ün öznel niyet ve bakış açısının içten anlaşılmasına çalışıyor. Yine Parla'nın deyimiyle, metin hakkında "şöyle demek isteniyor olsa gerek ya da böyle deniyor ama, ardındaki amaç /niyet aslında o değildir, budur" türünden müdahaleler yapılmıyor (s. 165). Atatürk'ün ve Kemalizm'in bütünsel bir değerlendirmesinin ise, diğer üç cilt ortaya çıktıktan sonra yapılabileceğini belirtiyor (s. 166).

Parla, Nutuk'ta söylenenlerin geneli konusunda, onun kendine ve döneminin koşullarına özgü havasını teneffüs etmeden, nitelik ve amacına gözardında bulundurarak, kendi özgül atmosferi içerisinde ; yani tarihten kopuk olarak, yalnızca Nutuk'ta söylenenlerin ne olduğu ile yetinmek istiyor. Oysa, tarihsel olay, olgu, bilgi ve savların nesnel yönleriyle ortaya konulmasında, sözkonusu tarihsel objeyi dönemine göre güncel nitelikli siyasal etkilerden ayrıştırıp uzaklaştırmak, objenin üstüne düşen ve çoğu kez de onu yapay ışıklara boğan prizmanın etkisinden kurtarmak, olabildiği ölçüde doğal ışıklarla aydınlatmak ve böylece gerçeği olduğu gibi ortaya çıkarmak gibi, bir temel kuralı da dikkate almamış oluyor. Kuşkusuz, objenin kendisi de yapay ışıklar salıyor olabilir ve bir kuşku varsa, o zaman objeyi çevreleyen ve onu yapay ışıklar salmak zorunda bırakan etkenlere bakmak, adeta temel bir kural olur. Yoksa, dönemin güncel nitelikli siyasal etkileri altında söylenmiş, yazılmış ya da aktarılmış belge, bilgi sav ve yargıların, yansız ve nesnel bir yorumunu yapmak da güçleşecektir. Nutuk, hangi siyasal ortamda, ne amaçla, niçin, nasıl bir yöntemle, ne gibi koşullarda söylenmiş, ne nitelikte bir yapıttır ki, onun neyi anlatmak istediğinden ya da neler yapmaya

çalıştığından çok, yalnızca anlattıklarıyla (Atatürk'ün tercihli olarak anlattıklarıyla) yetinelim ? Nutuk'la ilgili olarak, bilgi, yargı, sav ve gözlem olarak anlatılan şeylerde, Nutuk'u söyleyenin gerçekçi dayanakları olabilir ; veya, bilgi ve gözlemlerinde yanılğı payı, ya da kasıtlı ve önyargılı olarak, dönemin ve geleceğin kuşaklarını, bilinçli olarak bir amaca yöneltmek bulunabilir ve hatta bunların herbirinde gerçekçi yanlar da vardır. Bu tür olasılıklara karşı, kuşkuyu ön plâna alarak, Nutuk'ta söylenen ve belirtilen şeylerle ilgili olarak, konunun gerçek yönünü ortaya koyacak titiz bir belgesel dayanağa bağlı araştırma yapmak gerekmez mi ? Bu yapılmazsa ne olur ?

Bu yapılmazsa ya da söylenenlerle ilgili olarak, "Ne demek isteniyor ; gerçekte olan ne ?" sorularını çalışma yöntemi içine sokmayacak kesin ve aşılmaz bir zırh örülürse ; işte Parla'nın yaptığı gibi, yalnızca Atatürk'ün Nutuk'u söyleyişindeki amaç, kapsam ve niteliğe uygun sonuçlara ulaşılır ve okuyucunun karşısına 'Karizmatik Lider' kuramsalına koşut olarak öylesine yanlış, abartılı ve hayal kırıcı niteliklere sahip bir lider portresi çıkar ki, bu lider (ki Parla'ya göre bu Atatürk'ün ta kendisidir) ; "hiç kimsenin düşüncesine önem vermeyen, tek doğru karar baştan beri kendisi bilen" (s. 28) ; "yalnızca kendi amacına hizmet eden sirküler ve totolojik retorik tekniklerini çok sık kullanan" (s.33) ; "her vesileyle görülebileceği üzere (!) kitlelerin özbilincine ve doğru eylem yeteneğine kesinlikle güvenmeyen" (s. 35) ; "halkı büyütülecek bir çocuk gibi gören" (ss.35-36) ; "paternalist ve monokratik bir eğitici olup, güvencesini ve otoritesini bir başka kolektiviteden değil, salt kendinden aldığı ilan edecek kadar da meşrutiyete aldırılmayan" (s. 36) ; milletin yüce olduğunu, kendisinin "naçız bir memleket çocuğu" bulunduğunu, ama milletin ne yüce (ve *ilelebet payidar*) olduğunu / olacağını kendisi bildiği için, kendisinin de o yüceliğe ortak olduğuna, dahası o ham cevher niteliğindeki yüceliği ve gelişme yeteneğini bilinç düzeyine çıkararak ve realize ettirecek olan da kendisi olduğuna göre, o milletin aslında en üstün ve en yüce ferdi, dolayısıyla doğal liderin kendisi olduğuna inanan (s. 48); memleketin ve milletin kurtarıcısı olmaya layık (*liyâkaytlı*) olan tek kişi, doğal karizmatik lider olduğuna inanan ve bu konuma başka hiç kimseyi layık ve ehil bulmayan (s.57); sorgulanamayan, yanılmayan ve şaşmayan (ss.57-58); danışmaya olduğu kadar, uzlaşmaya ve çoğulculuğa karşı (s.58); 'Gelecek kuşakların beni ve olayları (hatta

benim istediğim gibi) değerlendirmesini 'arzu ederim' bile demeyip, kendi kuşağına mutlak egemenlik ettiği yetmiyormuş gibi, gelecek kuşakların ahlaki terbiyesini de üstlenen ve onu eğitime hakkını da kendinde gören (s. 59) ; kurtarıcı (*halaskâr*), koruyucu (*hâmî*), kurucu (*bâni*), Türkler'in en büyük babası (patriyarkı: Ata-türk), dolayısıyla onların geleceğine de yön verme hakkını ve inancını taşıma 'psikozu' olan (s. 59) ; muhalefetten hoşlanmayan ve mutlak ittifak arayan (s. 86) ; kendi iradesini meclisin iradesinin üstünde gören (s. 96) ; büyük meclisi (TBMM) kendisinin yönetim aracı olduğu ölçüde büyük sayan (s.96) ; gerektiğinde meclisin üstüne çıkma hakkını kendinde gören (s. 97) ; meclis-i aliye ve meclisin aza-yı kiramına açıkça 'varlık nedeniniz benim, siz benim eserimsiniz' diyen (s. 97) ; ve nitekim III. Meclis'ten itibaren, istediği tipte muhalefetsiz meclis yaratan (s. 98) ; demokrasi yanlısı bir cumhuriyet değil, millet, ulusal egemenlik, meclis, partiler, yöneticiler, muhalefet hakkındaki görüş ve tutumundan çıkan bilançodan da anlaşılacağı gibi (!) - tabii adı söylenmeksizin - bonapartist ve plebisiter diktatoryal bir cumhuriyet arzulusu (s.138), basını denetleme taraftarı (s. 144) ve b.g. (!?) niteliklerle donanmış bir liderdir.

Parla bununla kalmaz ; 'Atatürk'ün Liderlik Anlayışı', 'Atatürk'ün Siyaset Anlayışı', 'Atatürk'ün Amacı ve Yöntemi' başlıklarında (ss. 167- 171) bu genel yargılarını ve nitelendirmelerini ayrı ayrı kategoriler biçiminde yineler ve bunu yaparken, Türk Devrimi dediğimiz çok yönlü, çok boyutlu ve evrensel nitelikli tarihsel değişim ve dönüşüm olgusu ile, bu devrimin lideri Mustafa Kemal Atatürk hakkındaki genel hükmünü de düşer : "Ne kadar paradoksaldır ki, toplum ve siyasetin çağdaşlaşması ve rasyonelleşmesi amaç edinilirken, siyasal - kültürel liderin konumu ve özellikleri son derece geleneksel, dinsel, antidemokratik sıfat ve kategorilerle kavramlaştırılmakta ve terimlendirilmektedir. Bir bakıma herşey çağdaşlaşırken, liderlik kurumu çağdışı kalmaktadır" (s. 168); "Bu inkılaplar, belli, somut, toplumsal güçlerin gelişim - açılım sürecinin ve kolektif siyasal aksiyonun sonucu değil, karizmatik liderin tarihin genel seyrinden ve soyut bir milletten aldığı /çıkarsadığı bir yüce misyonun çağrısına uyarak, herkese /milletle kendi iradesiyle uygulattığı bir projedir. Uygulama, uygulatma yöntemi de genelde uzlaşmacı, tedrici ve temkinli, gerektiğinde şiddet veya şiddet tehditi kullanmaya dayalıdır. Her halükârda pragma-

tiktir. En üstün kanun, karizmatik liderin iradesidir ; demokratik, parlamenter prosedürler, kanunlar ve kurallar, lider aksine karar verirse hükümsüzdür. Çünkü millet için en ve tek doğru ilerleme, dönüşme yolunu o bilir, başkaları ve kurallar değil" (s. 171).

Bütün bu sav ya da yargı niteliğinde olan genellemelerin gerçeğin kendisinin olmadığını ; tek boyutlu, sorulara ve kuşkulara açık olmayan bir çalışma biçiminin yanlış sonuçları olduğunu ortaya koymak için, yığınla belge ortaya konulabilir ve Nutuk'tan çıkarılan sonuçlarla ilgili gerekçeler, yine yığınla belge ile sağlam verilere dayandırılabilir. Bu noktada önemli olan, Nutuk'un içinde anlatılan siyasal öğreti Atatürkçülük (Kemalizm) öğretisi olarak mı nitelendirilmelidir, yoksa devrimi gerçekleştiren liderin, devrim karşıtlarını siyasal anlamda etkisiz duruma getirerek, genç kuşaklara benimsetmeyi amaçlayan siyasal bir aksiyon mu sayılmalıdır ? Başka bir deyişle, Nutuk, Atatürkçülük /Kemalizm midir ? Yoksa, öğretisini yerleştirmeye çalışan bir liderin, siyasal karşıtlarına karşı oluşturduğu bir polemik içerikli bilinçli saldırı yapıtı mıdır?

Eğer Parla'nın Nutuk ve Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili nitelendirmeleri ve değerlendirmeleri doğruysa, nitelendirilen siyasal içerikli kavramlara yönelik yığınla soru yöneltiler. Bu yapıldığı zaman şu sonuca varılır : Kuşkusuz ki, ne Atatürk Parla'nın, onun siyasal portresini ortaya koyarken sıraladığı niteliklere sahiptir, ne de Nutuk, Türk Devrimi denilen tarihsel olgunun bütünselliği içinde, onun gerçek tarihidir. Herşeyden önce Nutuk, siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel v.b. yönlerden, yapısını, oradan ya da buradan gelebilecek ve yıpratılabilecek siyasal - eylemsel nitelikli etkenlere karşı korumak için, ustaca önlemler alan ve devrim karşıtlarını safdışı bırakmak isteyen bir liderin ve siyaset ustasının, devrimin sonucunda elde edilen/edilecek sonuçları genç kuşaklara benimsetmek ve onları bunlara sahip çıkmak için göreve çağırarak amacıyla ortaya koyduğu bir yapıttır. Bunun gerçekleşmesi için onun, Türk Ulusu'nu yokolmanın eşiğinden kurtarmak gibi güçlü tarihsel misyonunu kullanmış olması bir gerçektir ve bu da o kadar yadırganacak birşey değildir.

Parla, tarihsel sürecin belli bir zamanına, belli bir mekanda sıkışmış bir örneği almış, bu örnekten genelleme yaparak, bunu doğrudan Atatürk'ün siyasal kişiliğine maletmiştir. Bunu yaparken

de, olayla ilgili olarak, o günkü koşulların niteliğini ve oluşan sonucu belirleyen etkenleri hiç gözönüne almamıştır. Örneğin, Atatürk'e Sakarya Savaşı sırasında, 5 Ağustos 1921 tarihinde verilen Başkumandanlık ünvanına bağlı olan yetkilerin uzatılıp -uzatılmaması konusunda mecliste oluşan gerginliği ve bunun üzerine Atatürk'ün ortaya koyduğu o ünlü tavrı ele alarak, Atatürk'ün kendi iradesini meclisin iradesinden üstün gördüğü gibi bir genelleme yapılmaktadır (s. 96). Bu olayla ilgili olarak, Atatürk'ün devrimci kişiliğini ortaya koyarak, başkumandanlığı bırakamayacağına ilişkin mecliste konuştuğunu ve bunun meclisi çok etkileyerek, görevinin bir süre daha uzatıldığını Atatürk kendisi Nutuk'ta anlatır. Gerçekten de, başkumandanlık görevini uzatma olayının, ne derece isabetli bir karar olduğunu, o zor günlerdeki sonuç isbat etmektedir. Burada konu, sonucun isabetli olduğundan çok, işleyiş biçimi açısından önemlidir. Unutulmaması gereken şey şudur : Bu yıllarda, normal demokratik düzen değil, ihtilal düzeni egemendir ve bu nedenle kuvvetler ayrılığı ilkesi değil, kuvvetler birliği ilkesi geçerlidir. Üstelik Atatürk, o gün olmayan, ama gelecekte olmasını arzuladığı demokratik düzeni oluşturacak en önemli kurum ve kavramları oturtma çabası içindedir ve bu çaba içinde o, bir devrimcidir. Ulusal egemenlik, meclisin üstünlüğü ilkesi, kurucular meclisi (meclis-i müessisan) gibi kavramlar o dönem için gerçekten yeniydi ve Anadolu eyleminde bu kavramlar kesin olarak, kişi ya da kişilerden tartışmasız olarak öne çıkarılmaktaydı. Örneğin, meclisin irade üstünlüğünü benimseyemeyen ve kendi iradesini meclisin iradesinden üstün gören Atatürk, neden dönemin olağanüstü zor koşulları altında, kendi irade üstünlüğünden sözeden ve diyelim ki, 'ben yaparım, milleti ben kurtarırım' deyip, bunu pekiştirecek, doğrulamaya çalışacak bir eylem ve çaba içine girmemiştir de; "milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" diyerek, üstelik bunu söylerken, sultan - halifenin kendi monarşik egemenliğini karşısına almış, husumetini üzerine çekmiş ve kongreler düzenlemekle, meclisin açılması için uğraşmakla zaman geçirmiştir? Yunus Nadi'nin yapları bu işleri "*nazarîyat*" ile vakit geçirilmekte olduğunu çağırıştır nitelikteki sorusuna Atatürk, neden "Önce Meclis, Sonra Ordu" diyerek, ordular kurmaktan çok, meclisin açılması için zaman geçirmiştir?³

³ Bkz. Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel yay., İstanbul, 1955, s. 99.

O dönemdeki meclisin, kendi hukuki durumu ve ihtilalci karakteri iyice özümsemeden, I. TBMM'nin içinde ve çevresinde ele alınan, biçimlenen ve gelişme sürecine giren kavram ve kurumlar iyice tahlil edilmeden, bu meclisin önce cumhuriyete geçişte ardından da çok partili demokratik rejime dönüşmede, ilk önemli aşama ve belki de en büyük adım olması gibi işlevsel önemini anlamak mümkün müdür? ⁴. Sonra, I. TBMM'i tarihsel ortam, toplumsal bilgi ve bilinç düzeyi, toplumsal yapı, siyasal geçmişin tarihsel seyri ve niteliği gibi açılardan Türkiye'nin genel olarak içinde bulunduğu koşullar uygun mu idi ki, demokratik niteliğe sahip olsun?

Şu cümlelere dikkat edilsin: "Padişah-azam, Halife ve Hakan-ı akdesimiz Efendimiz: İstanbul'un işgali ve bunu takib eden fecayı üzerine vaziyeti tetkik ve hukuku saltanatı seniyeleriyle istiklali millimizi müdafaa ve temin etmek maksadıyla bu defa Ankara'da Büyük Millet Meclisi halinde içtimaa ettik... Şevketpenah Efendimiz; Milli müdafaa-mızı mübarek makamı hümayünlarına karşı bir isyan suretinde göstermek ve halkı iğfal etmek için mutemadi çalışan hainler var. Onlar milleti birbirine kırdırmak ve düşman fütühatına yolu açık bırakmak istiyorlar. Halbuki vuran da vurulan da hepsi sizindir. Hepsi aynı derecede sadık evlatlarıdır..." Bu satırlar, TBMM'nin açılması üzerine, padişaha telgrafla gönderilen, Kadınlar Cemiyeti'ne ait 27 Nisan 1920 tarihli 'Sadakat Arızası'dır ve oldukça uzun olan metnin altında, Mustafa Kemal'in de imzası vardır⁵. Bu satırlara bakarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün saltanatçı ve hilafetçi olduğunu, Anadolu Savaşı'nın da, saltanat ve hilafeti baskı ve tezyikten kurtarmak amacıyla, dinsel ve geleneksel nitelikli tepki boyutu olan bir başkaldırı olarak başladığını mı söyleyeceğiz? Bunu söylersek ve savunursak, gerçekçi olur muyuz? Bütün bu soruların yanıtları aranmadan, Nutuk'taki Atatürk'ün yargıları ele alınarak, onun siyasal kişiliği konusunda 'demokratik cumhuriyetçi değildi; otokrat, bonapartist ve plebisiter cumhuriyetçiydi' gibi bir genelleme yapılabilir mi? Neden Atatürk, ilki hakkında kimi kuşku olmasına karşın, 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması, 1930'da da, bilindiği gibi en yakın arkadaşlarından Ali Fethi Bey'e Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı bizzat

⁴ Bkz : Tefik Bıyıkhoğlu, "Birinci TBMM'nin Hukuki Statüsü ve İhtilalci Karakteri", *Belleken*, C.XXIV/96 (1960), ss. 637-663

⁵ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, IV, Ankara, 1991, ss. 320-322.

kendisinin kurdurması ile demokratik sisteme geçiş denemeleri yapmıştır? Neden bu iki partinin de ömrü uzun olmamış, hangi siyasal ve toplumsal etkenlerden dolayı kapatılmıştır? Atatürk'ün demokratik cumhuriyetçi olmadığını söylemeden önce, demokrasi prensibini anlatıp-değerlendirdiği, yorumladığı, cumhuriyet-demokrasi ilişkisini ve bunun Türkiye için önemini açıkladığı "*Medenî Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları*" (A. Afet İnan, TTK yay., Ankara 1969, ss. 29-41) adlı yapıta bakmak gerekmez mi ? Kaldı ki; hiçbir titiz araştırmacı, devrim sürecinin bu en çetin evresinde, mutlak anlamda demokratik ilkelerin uygulanması için, varılan koşulların uygun olduğunu ileri süremez ve kuvvetlerbirliği olgusunu, devrim olgusunun doğal siyasal yöntem kuramı ile açıklar.

Parla bu soruların yanıtına gerek duymamıştır. Duymadığı gibi, genel yargısını da belirtmekten geri kalmamıştır. O'na göre Atatürk ve Kemalistler katıksız cumhuriyetçidirler. Cumhuriyeti yerleştirme onuruna sahiptirler. Ama bu cumhuriyetin bir yanısı eksiktir ; "bu demokratik bir cumhuriyet değildir" (s. 174). Parla bu yanlış yargısı üzerine, ilgi çekici şu soruyu sormaktan da geri kalmaz : "Ama, hala mı, anti-demokratik cumhuriyetçi olunmalıdır ? Ya da yeni kuşaklara hâlâ o cumhuriyetin demokratik olduğu mu öğretilmelidir ?" (s. 174).

1923'te kurulan cumhuriyetin demokratik olduğunu söyleyen var mı bilmem ; ama, Taha Parla, Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları'ndan birisi olarak gördüğü Nutuk'tan hareketle, Atatürk ve Türk Devrimi dediğimiz ulusal ve evrensel nitelikli tarihsel olgu konusunda, siyasal, toplumsal ve psikolojik nitelikli genellemeler yaparak, büyük yanlışlar içine düşmüştür. Böyle olunca da, 'ifrât' ölçüsüne varır nitelikteki, işte bu yapıt ortaya çıkmıştır.

Kemal ARI